

Sammendrag av doktorgradsavhandlinger

Marit Bøe

Personalledelse som hybride praksiser. Et kvalitativt og tolkende skyggestudie av pedagogiske ledere i barnehagen

Avhandling for graden philosophiae doctor ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Institutt for pedagogikk og livslang læring. Disputas 20. juni 2016.

Avhandlingen består av fem delstudier (artikler 1–5) og en oppsummerende kappe. Hensikten er å utdype forståelsen og kunnskapen av erfarne pedagogiske lederes uformelle og dagligdagse personalledelsespraksis.

Den metodologiske tilnærmingen til å integrere de fem delstudiene er representert gjennom en metasyntese som har utviklet seg fra bakgrunnen for studien, det teoretiske rammeverket og de presenterte resultatene. Problemstillingene som har guidet syntesen, er: Hva kjennetegner den pedagogiske lederens uformelle personalledelse som hybride praksiser? Hvorfor er kvalitativ skygging en kraftfull forskningsmetodologi i ledelsesforskning i barnehagen? Fire dimensjoner synes å gjennomsyre studiene og tre fram når de er satt sammen. Den første dimensjonen, den hierarkiske-demokratiske, fanger den sammenvevde praksisen av personalledelse og pedagogisk ledelse og gjenspeiler hvordan de pedagogiske lederne leder sine medarbeidere og skaper retning i en distribuert pedagogisk ledelseskontekst. Den andre dimensjonen, hensikt og respons, viser den praktiske kunnskapen som realiseres i personalledelsespraksisen. Den tredje dimensjonen, pedagogisk grunntenkning og faglig støtte, understreker betydningen av personalledelse som kunnskapsorientert ledelse som en følge av pedagogiske lederes kunnskap om barn og pedagogikk. Disse tre skisserte dimensjonene av ledelse eller integrerte resultatene som beskriver uformell og dagligdags personalledelsespraksis fra et praksisperspektiv, utgjør en del av en ny syntese, personalledelse som hybride praksiser. Denne syntesen ble utviklet fra de integrerte resultatene gjennom det teoretiske rammeverket av hybrid ledelse, forholdet mellom praksis og kunnskap og ledelse som sosial praksis. De skisserte dimensjonene reflekterer således kombinasjoner av ledelsespraksis som skaper en hybridisering, og videre former en inkluderende, dynamisk og faglig ledelse som karakteriserer personalledelse som praksis. På denne måten blir en mer helhetlig og fornyet begrepsfesting av personalledelse, som hybrid, presentert og diskutert. Til slutt illustrerer den fjerde dimensjonen, nærhet og avstand, en kombinasjon av ulike forskerroller og metoder som utgjør kvalitativ skygging som en tolkende tilnærming som involverer deltakelse og samhandling i forskningsprosessen og i konstruksjon av kunnskap om personalledelse. En av implikasjonene fra studiet er å ta de dagligdagse lederoppgavene mer på alvor og å anerkjenne at disse bidrar til å forme hybride praksiser som fungerer som kvalitetssikringsfaktorer for en distribuert pedagogisk ledelse.

Kontakt: Marit Bøe, Høgskolen i Sørøst-Norge, Campus Notodden, Norge.

Email: marit.boe@hit.no

David Cardell

Familjeparker, lycka och barns konsumtion: Från berg- och-dalbanor till Pippi Långstrump

Avhandling för graden filosofie doktor i temat Barn ved Institutionen för Tema, Linköpings universitet, Sverige. Disputas 23. oktober 2015.

Nöjesparker och temaparker har under lång tid varit populära platser och turistdestinationer för barnfamiljer. I Sverige iscensätter parker möjligheter till emotionell konsumtion, med fokus på barns glädje och lycka samt tid för familjeliv. Trots att det genomförts omfattande forskning – framförallt kring Disney och företagets temaparker, som ibland kallas världens lyckligaste platser – saknas empiriskt grundade analyser som innefattar barn, familjer och besökare mer generellt. Föreliggande avhandling handlar om barn och deras familjers aktiviteter i och kring parkerna.

Barns och familjers besök till två av Sveriges mest välbesökta turistdestinationer Liseberg och Astrid Lindgrens Värld fokuseras empiriskt och utgör det mest betydelsefulla materialet. I avhandlingen studeras också videoinspelade intervjuer med barn och deras familjer, som genomförts i deras hem. 13 fokusbarn har följts, genom en medföljande etnografisk metod som benämns «go along». Därtill ingår syskon och vuxna – det totala antalet medverkande informanter är 47.

Utgångspunkten för avhandlingen är forskningsprojektet *Kultur för och av barn*, som finansierats av Vetenskapsrådet. I projektet studeras institutioner/platser och praktik. Sett i relation till rådande kunskapsläge är ett av avhandlingens främsta bidrag att den utgår från praktik, gör denna central, och visar på konsekvenser för hur glädje och lycka («happiness») kan betraktas. Utgångspunkten är alltså att barn tillsammans med sina familjer skapar möjligheter till teoretiska resonemang, vilka är av relevans för att förstå glädje och lycka samt konsumtion på nya sätt inom ramen för en emotionellt orienterad kapitalism (Illouz).

Avhandlingens ansats är tvärvetenskaplig och hämtar teoretisk och metodologisk inspiration från sociologi, antropologi samt teknik- och vetenskapsstudier (STS). Framförallt har Annemarie Mols filosofiska och etnografiska begrepp «enactment» varit viktigt för att lyfta frågor om på vilka sätt «happiness» aktualiseras genom konsumtion. Med en sådan ansats utvecklas kunskap som går bortom tidigare antaganden om konsumtion och olycka, emotionell stabilitet och temaparkers förmåga till att styra besökare. Det är en mer komplex bild som tecknas och som är av vidare betydelse inom «happiness studies» liksom studier av kommersiella sammanhang som innefattar barn och familjer.

Genom fyra empiriskt fokuserade kapitel adresseras frågor om glädje och lycka, konsumtion, barndom och familjers parkbesök. Dessa besvaras från syftet, att utifrån ett kritiskt perspektiv fokusera på frågor om glädje, lycka och barndom, som rörliga och röriga fenomen – innefattandes materiella ting, pengar, familjeliv, tid och ålder. Avhandlingen visar att lycka utgör ett mångfacetterat ideal, vars existens kräver tid och arbete, är socialt betydelsefullt och innefattar krävande utmaningar liksom ekonomiska resurser för att uppnås. I allt detta är nöjesparken och temaparken viktiga som arenor för att konkretisera glädje och lycka och andra eftersträvsvärda emotioner och barndomsideal.

Kontakt: David Cardell, Örebro universitet, Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap, Örebro, Sverige. Email: david.cardell@oru.se; dcardell@gmail.com

Anette Schjerpen Hoel

Kompleksitet versus forskjell: farskap blant minoritetsetniske fedre i dagens Norge

Avhandling for graden philosophiae doctor ved Det Humanistiske Fakultet, Institutt for tverrfaglige kulturstudier, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU, Trondheim. Disputas 16. september 2016.

Denne avhandlingen er en empirisk studie av farskap blant minoritetsetniske menn i Norge, og bygger på kvalitative intervjuer med 24 fedre med ulik landbakgrunn. Dette er et tema som har vært lite belyst både i kjønns- og maskulinitetsforskning og i migrasjonsforskning, og er et tema som framstår som stadig mer aktuelt.

En viktig grunn til å studere farskap blant minoritetsetniske menn er at måtene innvandrermenn debatteres og presenteres i media og politikk stadig bidrar til å (re)produsere en todeling mellom «dem» og «oss». Når familieliv og kjønnslikestilling er oppe som tema, omtales ofte innvandrermenn som tradisjonelle og lite likestilte, i motsetning til «oss», og posisjoneres slik som «de andre». Blant annet har politikere trukket frem etnisk norske majoritetsmenn som eksempler til etterfølgelse for såkalte «innvandrerfedre». I samfunnsdebatten tegnes det ofte et bilde av «innvandrermenn» som for tradisjonelle og for lite likestilte til å kunne leve opp til dagens farskapsideal i Norge. Samtidig beskrives den nye norske mannligheten som likestillingsorientert, og den norske pappaen erklæres som verdens beste.

Et formål med prosjektet har vært å gripe noe av det som kjennetegner farskap blant minoritetsetniske menn i dagens Norge. I tre av avhandlingens fire publiserte artikler, gis analyser av hvordan et utvalg minoritetsetniske menn forstår og forvalter farskap. Ett av temaene som tas opp er mennenes holdninger til og bruk av fedrekvoten. Analysen viser at deltakerne i studien uttrykker støtte til fedrekvoten, og at ulik bruk av fedrekvoten har sammenheng med ulike vilkår i arbeidslivet. Arbeidslivet trekker i begge retninger med hensyn til uttak av fedrekvoten: til å ikke ta, og til å ta ut, de øremerkede ukene. Et annet tema er forståelser av det gode farskap, og viser at den gode far forstås som en far som er til stede for barna. Mennene presenterer seg selv som nærværende fedre og viser til en måte å være fedre på som vektlegger omsorg for andre. Et sentralt funn er at noen av fedrene bruker karriere og utdanning som en del av det å være gode forbilder for barna. Funnet peker mot at etnisitet og klasse virker sammen i måten noen av mennene søker å være fedre på.

I begynnelsen av prosjektet var hovedfokuset på fortellinger om farskap. Dette endret seg underveis, og jeg ble stadig mer opptatt av en problematisering av kunnskapsproduksjon om kjønn og etnisitet. Avhandlingens andre formål har derfor vært å bidra inn i en diskusjon om hvordan man kan studere kjønn og etnisitet kompleksitetsfølsomt fremfor kompleksitetsreducerende. Studien har derfor en teoretisk tilnærming som er kompleksitetsøkende. Å forske kompleksitetsøkende om kjønn og etnisitet er et tema som tas opp i avhandlingens første artikkel. Ett av avhandlingens viktigste teoretiske bidrag er en teoretisk refleksjon om metode og forskningspraksis. I artikkelen argumenteres det for at forskere må vise hvordan framgangsmåte og konteksten forskningen finner sted i har konsekvenser for kunnskapsproduksjonen. Analysen viser at en manglende kompleksitetsbevissthet tidlig i prosjektet førte til at de valg som ble tatt med hensyn til prosjektdesign, rekruttering og gjennomføring av intervjuer bidro til å skygge for kompleksitet.

Kontakt: Anette Schjerpen Hoel, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Oslo, Norge.
Email: Anette.hoel@bufdir.no

Karin Anna Hognestad

Pedagogiske lederes kunnskapsledelse som praksis på avdelingen i barnehagen. Et kvalitativt og tolkende skyggestudie

Avhandling for graden philosophiae doctor ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU, Institutt for pedagogikk og livslang læring. Disputas 16. juni 2016.

Denne avhandlingen studerer pedagogiske lederes kunnskapsledelse av sitt personale i uformelt arbeid på avdelingen i barnehagen. Hensikten med avhandlingen er å få en dypere forståelse og mer kunnskap om pedagogiske lederes kunnskapsledelse som praksis i uformelt arbeid i barnehagen, der uformelt arbeid viser til arbeid som ikke er planlagt på forhånd, men som oppstår der og da i respons til situasjonen.

Gjennom praksisteori utvides forståelsen av ledelse av kunnskapsutvikling som noe mer enn bare handlingene den pedagogiske lederen gjør i sin ledelse og er med å forklare og belyse meningen som ligger bak, og hva som muliggjør eller hindrer handlingene. I dette tolkende studiet benyttes kvalitativ skygging som metodologisk tilnærming for å forsøke å forstå den pedagogiske lederen som en operativ kunnskapsleder. Gjennom å skygge seks erfarne pedagogiske ledere har data blitt samlet gjennom videoobservasjon, feltnotater, kontekstuelle intervjuer og *video stimulated recall*-intervjuer. Det er også foretatt ett fokusgruppeintervju.

Gjennom 5 delstudier (artikler) og en overbyggende kappe har ulike sider ved de pedagogiske lederes ledelse i uformelt arbeid på avdelingen i barnehagen blitt belyst, med et spesielt fokus på den nye ledelseskategorien *Ledelse av kunnskapsutvikling* som ble oppdaget i delstudiet 3. Kunnskapsledelse som praksis kombinerer kunnskap, dømmekraft, forståelse og improvisasjon for å imøtekomme uforutsette situasjoner i praktisk arbeid med barn og personale.

Fire praksiser av kunnskapsledelse i barnehagen har vist seg gjennom 1) å tilby og gi spontan faglig veiledning til personalet i aktuelle praksissituasjoner på avdelingen og 2) kunnskapsledelse gjennom å opptre som rollemodeller i pedagogisk arbeid med barn. Kunnskapsledelse har også vist seg gjennom 3) å sette ord på delte førstehåndserfaringer i praksis og ved at pedagogiske ledere løfter fram sine tanker om det som foregår og 4) gjennom å støtte ønskede pedagogiske praksiser som finner sted på avdelingen. Som improvisasjoner har disse handlingene opptrådd på bakgrunn av de pedagogiske lederes erfaring.

Avhandlingen konkluderer med at kunnskapsledelse i barnehagen kjennetegnes ved å være hybrid, skapende, sammenvevd og betinget. De pedagogiske lederes kunnskapsledelse betinges av erfaring og profesjonskunnskap, tid og rom og sist, men ikke minst: pedagogiske lederes tilstedeværelse i pedagogisk arbeid med barn sammen med sitt personale på avdelingen i barnehagen.

Kontakt: Karin Hognestad, Høgskolen i Sørøst-Norge, Institutt for pedagogikk, Norge.

Email: karin.hognestad@hit.no

Pär Isling Poromaa

Den subtila ojämlikheten. Om grundskolors materiella förutsättningar och elevers utbildningsmöjligheter

Avhandling för graden filosofie doktor i pedagogik ved Pedagogiska Institutionen, Umeå universitetet, Umeå, Sverige. Disputas 10. juni 2016.

Avhandlingen undersöker grundskolors materiella villkor i förhållande till elevers möjligheter till lärande och lärares möjligheter att utbilda. Studien består av fyra publicerade vetenskapliga artiklar. Empirisk data är insamlad genom omfattande fältarbeten under 2010–2011 i tre svenska grundskolor (åldrar 14–15) differentierad sett till elevernas socioekonomiska bakgrund. Detta material består av klassrumsobservationer, semistrukturerade intervjuer och policydokument. Analyser av skolorna utgår ifrån Pierre Bourdieus teoretiska ramverk, men även kontemporära vidareutvecklingar såsom institutionell habitus av Diane Reay och positionellt kapital av Jacques Lévy. Vidare används materialitet som ett utbildningskoncept för att reflektera och diskutera skolornas förutsättningar som utbildningsinstitutioner.

Avhandlingens första artikel undersöker hur skolpraktiken i en grundskola, som kännetecknas av välutbildade sociala grupper, framträder för elever och vilken betydelse den har för deras uppfattningar om sina egna liv i skolan, här diskuteras också det teoretiska verktyget skolhabitus. Studien innefattar också en kritisk granskning av vilka reproducerande och/eller sociala utjämnings effekter skolans praktik kan innebära för elever. Den andra artikeln undersöker och jämför skolornas tillgång till IKT i undervisningen. Studien påvisar stora skillnader i tillgång till teknologi där tillgängliga IKT-verktyg underlättar eller begränsar elevernas lärandemöjligheter och lärares pedagogiska ambitioner. I den tredje artikeln undersöks familjens betydelse för skolpersonal och elever i den dagliga verksamheten i skolan. Vidare studeras också betydelsen av socioekonomiska förhållanden och dess påverkan för medel- respektive arbetarklassskolans förmåga och utrymme att hantera relationer till familjer. Den fjärde artikeln undersöker relationen mellan materiella villkor och elevers och skolpersonalens uppfattningar och agerande i utbildningen. Studien undersöker också hur materialitet formar skolors institutionella habitus. Analysen visar att materiella förutsättningar har stor betydelse för de former av institutionellt habitus som formas i varje skola, samt vilka ideal och värderingar om utbildning som utvecklas i skolorna. Den visar också att skolornas materiella villkor är nära sammanflätad med elevernas socioekonomiska bakgrunder och den socioekonomiska strukturen i närområdet. Skolornas materiella förutsättningar påverkar lärarnas pedagogiska uppdrag i klassrummen och rektorernas handlingsutrymme att genomföra skolans uppdrag enligt styrdokument. Beträktat som en «förvärld», formar skolornas fysiska miljö och närområdets resurser elevernas känsla av att vara värderad och således deras förväntningar på framtiden rörande möjligheter i utbildningssystemet och arbetsliv.

Avhandlingen diskuterar och drar slutsatsen att titeln *Den subtila ojämlikheten* illustrerar en process där fenomen som skolval, lärarbrist eller skolors konkurrerensförmåga ses som givna i dagens marknadsutsatta utbildningslandskap. De framställs som «naturliga» och givna fenomen i utbildningen och döljer de objektiva materiella förutsättningar som formar ojämlika skillnader i utbildningssystemet. För att utjämna dessa skillnader reflekteras i avhandlingen om behovet av att ge alla skolor i Sverige lika materiella utgångspunkter.

Kontakt: Pär Isling Poromaa, Pedagogiska institutionen, Umeå universitet, Sverige.

Email: par.isling-poromaa@umu.se

Mads Middelboe Rehder

Søskendenærvær – Et fænomenologisk inspireret studie af unge adskilte søskendes hverdag med afsæt i teknologier, materialiteter og kropslige erfaringer

Avhandling for graden philosophiae doctor ved DPU – Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse, Aarhus Universitet. Disputas 27. juni 2016.

I afhandlingen undersøger pædagogisk antropolog Mads Middelboe Rehder, hvordan unge adskilte søskende kan opleve hinanden som nærværende i hverdagen til trods for et fysisk fravær.

I det empiriske materiale indgår otte unge mellem 16 og 21 år, som er fulgt gennem et filmet feltarbejde med deltagerobservationer, semistrukturerede interviews og uformelle samtaler, samt gennem deltagerens egne videoptagelser og et feltarbejde online på Facebook. Fremstillingsformen består af en skriftlig afhandling og en kortere film på 28 minutter.

En tredjedel af børn og unge under 18 år i Danmark lever adskilt fra en eller flere af deres søskende i hverdagen. Det stigende antal af skilsmisser de sidste 35 år har medført mere komplekse søskenderelationer, hvilket betyder, at antallet af børn og unge med andre søskendeformer end biologiske søskende er tredoblet i denne periode. Samtidig skaber det grundforhold, at unge flytter hjemmefra, ligeledes adskillelse af søskende.

For at få en forståelse for nuancerne i, hvordan hverdagen for unge adskilte søskende opleves, bygger afhandlingen på en fænomenologisk inspiration særligt fra kropsfænomenologen Maurice Merleau-Ponty og post-fænomenologen Don Ihde, som danner teoretisk afsæt for en undersøgelse af, hvordan nærvær kan opleves gennem materialiteter og teknologier på baggrund af kropslige erfaringer.

I afhandlingen vises det, med afsæt i de enkelte deltageres oplevelser og erfaringer, hvordan adskilte søskende på forskellige måder kan opleve hinandens nærvær i hverdagen. Gennem det analytiske begreb *kvasinærvær* undersøges forholdet mellem et fysisk fravær og et oplevet nærvær. Med en opmærksomhed rettet mod kropslige erfaringer tager analysen afsæt i konkrete materialiteter fra de enkelte værelser, vægge og indretninger for at forstå, hvordan nærvær kan opleves gennem materialiteter. Disse materialiteter, som både kan være vægge, plakater, en sten i lommen eller CD'er på en hylde, kan rumme fælles referencer til fælles oplevelser, som gør, at et nærvær opleves af søskende, når opmærksomheden falder på disse materialiteter, og erfaringer derved genopleves. Disse kropslige erfaringer og de måder, hvorpå søskende tidligere har været en del af hinandens hverdag face-to-face, former også de teknologisk medierede interaktioner. Adskilte søskende kan opleve at være opdateret på og at være en del af hinandens hverdag gennem deres brug af mobile teknologier og sociale medier. Gennem mobile teknologier, som bærbare computere og smartphones, forbinder søskende sig til hinanden gennem dagen eksempelvis via fortløbende Facebook-chats. De kan starte dagen med at skrive godmorgen, og slutter med at skrive godnat, mens andre sender store mængder Snapchats til hinanden gennem dagen. De kan således bruge teknologier til at fortsætte med at være en del af hinandens hverdag, men også til at vedligeholde eller opbygge deres søskenderelationer. I analysen konkluderes det, at dette kvasinærvær er centralt i adskilte søskendes måder at opleve en *søskendehed* i hverdagen.

Søskendehed bliver i analysen ikke koblet til kategorier som hel-, halv-, eller pap-søskende, men i stedet til, hvordan de unge selv oplever at være søskende, hvilket er knyttet til kombinationen af tæthed og konfliktualitet, og til en fælles historik. Det intime kendskab, som søskende kan have til hinanden, og varigheden af deres relation betyder, at tætheden ofte skaber konfliktuelle situationer, ligesom konfliktualiteten samtidig kan bekræfte deres tæthed. Søskendehed behøver dog ikke at blive oplevet ens

i søskendekonstellationen, der kan derfor også være asymmetriske initiativer til og ønsker om omfanget og formen på interaktionerne internt mellem søskende. En synlig historik af forbundethed, bestående af søskendes medierede interaktioner på sociale medier som Facebook, kan for nogle styrke og legitimere oplevelsen af søskendehed, således at også omgivelserne ser søskendes interaktioner, mens andre søskende holder deres interaktioner til medierede interaktioner, der ikke er synlige for andre. I analysen konkluderes det, at søskendehed er individuelt oplevet og ikke afhængig af biologiske eller sociale forhold; de unge arbejder for at opretholde den balance af konfliktuel tæthed, som kendetegner den stærke oplevelse af søskendehed.

Samlet set giver afhandlingen et indblik i, hvordan kvasinærvær mellem søskende kan opleves trods fysisk adskillelse, og at søskendehed opleves subjektivt og løbende former sig. Det vises, at kropslige erfaringer og relationens historik er centralt for oplevelsen af kvasinærvær og oplevelsen af søskendehed, og derved er centralt for adskilte søskendes oplevelse af at være en del af hinandens hverdag.

Kontakt: Mads Middelboe Rehder, Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet, Danmark.
Email: madsrehder@gmail.com